

YASHIL IQTISODIYOT VA BARQAROR RIVOJLANISH: IQTISODIY SAMARADORLIK OMILLARI

Murodjojayev Dilmurod

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada yashil iqtisodiyot konsepsiyasi va barqaror rivojlanish tamoyillarining iqtisodiy samaradorlikka ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqotda resurslardan oqilona foydalanish, ekologik muvozanatni saqlash, energiya samaradorligini oshirish hamda innovatsion texnologiyalarni joriy etishning iqtisodiy natijalari o'rganildi. Yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida yuzaga keladigan institutsional, moliyaviy va ijtimoiy omillar aniqlanib, iqtisodiy samaradorlikni belgilovchi asosiy mezonlar tizimlashtirildi. Tadqiqot natijalari barqaror iqtisodiy o'sish, ekologik xavfsizlik va ijtimoiy farovonlik o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni asoslashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar

yashil iqtisodiyot, barqaror rivojlanish, iqtisodiy samaradorlik, ekologik barqarorlik, energiya samaradorligi, resurs tejash, innovatsion texnologiyalar, yashil investitsiyalar

Аннотация

В статье анализируется влияние концепции зеленой экономики и принципов устойчивого развития на экономическую эффективность. Рассматриваются факторы рационального использования ресурсов, повышения энергоэффективности, внедрения экологически чистых технологий и их экономические результаты. Результаты исследования позволяют определить ключевые факторы экономической эффективности в условиях перехода к зеленой экономике.

Ключевые слова

зеленая экономика, устойчивое развитие, экономическая эффективность, энергоэффективность, экологическая устойчивость, ресурсоэффективность, зеленые инвестиции

Abstract

This article examines the relationship between green economy principles and sustainable development with a focus on economic efficiency factors. The study analyzes resource efficiency, environmental sustainability, energy efficiency, and the role of innovation. The findings highlight the key determinants of economic efficiency in the transition toward a green economy.

Keywords

green economy, sustainable development, economic efficiency, energy efficiency, environmental sustainability, resource efficiency, green investment

Kirish

Jahon iqtisodiyoti bugungi kunda ekologik muammolar, iqlim o'zgarishi, resurslar tanqisligi va atrof-muhit degradatsiyasi kabi global chaqiriqlar bilan yuzlashmoqda. An'anaviy iqtisodiy o'sish modeli ko'pincha tabiiy resurslarning haddan tashqari ekspluatatsiyasi, karbon emissiyalarining ortishi va ekologik muvozanatning buzilishi bilan kechmoqda. Shu sababli zamonaviy iqtisodiy tafakkurda "yashil iqtisodiyot" va "barqaror rivojlanish" tushunchalari strategik ahamiyat kasb etmoqda.

Yashil iqtisodiyot – bu iqtisodiy faoliyatni ekologik xavfsizlik, resurslardan samarali foydalanish va ijtimoiy adolat tamoyillari asosida tashkil etishga qaratilgan modeldir. Barqaror rivojlanish esa iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy manfaatlar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashni nazarda tutadi.

Mazkur maqolaning dolzarbligi shundaki, iqtisodiy samaradorlik endilikda faqat ishlab chiqarish hajmi yoki foyda ko'rsatkichlari bilan emas, balki ekologik va ijtimoiy mezonlar bilan ham baholanmoqda. Tadqiqotning maqsadi – yashil iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy samaradorlikni belgilovchi asosiy omillarni aniqlash va tizimlashtirishdir.

Asosiy qism

Yashil iqtisodiyot zamonaviy iqtisodiy taraqqiyotning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida shakllanib, u iqtisodiy o'sish, ekologik muvozanat va ijtimoiy farovonlik o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlashga qaratilgan konseptual model hisoblanadi. An'anaviy iqtisodiy tizimlarda ishlab chiqarish hajmini oshirish ustuvor maqsad sifatida qaralgan bo'lsa, yashil iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy samaradorlik tushunchasi kengroq mazmunga ega bo'lib, resurslardan oqilona foydalanish, ekologik zararlarni kamaytirish va uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlash kabi omillar bilan chambarchas bog'lanadi. Shu bois iqtisodiy samaradorlikni aniqlashda faqat moliyaviy natijalar emas, balki ekologik va ijtimoiy ko'rsatkichlar ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Yashil iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy samaradorlik, avvalo, resurs samaradorligi orqali namoyon bo'ladi. Tabiiy resurslardan tejamkor foydalanish ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish bilan birga, ekologik yuklamani ham pasaytiradi. Resurs samaradorligi iqtisodiy faoliyatning shunday shaklini anglatadiki, bunda minimal resurs sarfi evaziga maksimal natijaga erishish ko'zda tutiladi. Bu jarayonda xomashyo, energiya, suv va boshqa tabiiy boyliklardan oqilona foydalanish ustuvor

vazifa sifatida qaraladi. Resurslardan samarali foydalanish texnologik modernizatsiya, ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish hamda chiqindilarni kamaytirish orqali amalga oshiriladi. Natijada iqtisodiy samaradorlik nafaqat xarajatlarni qisqartirish, balki ishlab chiqarish barqarorligini oshirish orqali ham ta'minlanadi.

Energiya samaradorligi yashil iqtisodiyotning asosiy tayanch omillaridan biri hisoblanadi. Energiya iste'molini qisqartirish ishlab chiqarish tannarxini pasaytiradi, energiya resurslariga bo'lgan qaramlikni kamaytiradi va ekologik barqarorlikni mustahkamlaydi. Energiya samaradorligi texnologik yangilanishlar, energiya tejamkor uskunalarni joriy etish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish hamda boshqaruv tizimlarini takomillashtirish orqali erishiladi. Ushbu jarayon uzoq muddatli iqtisodiy foyda keltiradi, chunki energiya xarajatlari ko'plab tarmoqlarda asosiy xarajatlar tarkibiga kiradi. Energiya samaradorligining oshishi iqtisodiy faoliyatning raqobatbardoshligini kuchaytiradi, ishlab chiqarish jarayonlarining barqarorligini ta'minlaydi va investitsion jozibadorlikni oshiradi.

Innovatsion texnologiyalar yashil iqtisodiyotda iqtisodiy samaradorlikni ta'minlovchi muhim mexanizm sifatida maydonga chiqadi. Ekologik toza texnologiyalar ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtiradi, chiqindilarni kamaytiradi, resurslardan foydalanish samaradorligini oshiradi hamda mahsulot sifatini yaxshilaydi. Innovatsiyalar iqtisodiy tizimda yangi imkoniyatlar yaratadi, ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi va barqaror rivojlanishga xizmat qiladi. Yashil texnologiyalarni joriy etish dastlab ma'lum investitsiya talab qilsa-da, uzoq muddatli istiqbolda xarajatlarni kamaytirish va iqtisodiy natijalarni yaxshilash orqali o'zini oqlaydi. Shuningdek, innovatsion faoliyat yangi ish o'rinlarini yaratadi, ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantiradi va iqtisodiyotning texnologik darajasini oshiradi.

Yashil investitsiyalar iqtisodiy samaradorlikni mustahkamlovchi strategik omil sifatida alohida ahamiyatga ega. Ekologik yo'naltirilgan investitsiyalar ishlab chiqarishning modernizatsiyasi, energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish hamda ekologik infratuzilmani takomillashtirishga xizmat qiladi. Yashil investitsiyalar uzoq muddatli barqaror iqtisodiy o'sish uchun zarur sharoitlarni yaratadi. Ular iqtisodiy risklarni kamaytiradi, resurslardan foydalanish samaradorligini oshiradi va ekologik xavflarni pasaytiradi. Bundan tashqari, yashil investitsiyalar ijtimoiy farovonlikka ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi, chunki ular ekologik toza ishlab chiqarish, sog'lom muhit va barqaror bandlikni ta'minlashga yordam beradi.

Institutsional omillar yashil iqtisodiyot samaradorligini belgilovchi asosiy shartlardan biridir. Davlat siyosati, normativ-huquqiy baza, soliq va moliyaviy rag'batlantirish

mexanizmlari yashil iqtisodiyot rivojiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ekologik standartlar, energiya samaradorligi bo'yicha talablar, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini qo'llab-quvvatlash dasturlari iqtisodiy faoliyatni ekologik barqarorlik tamoyillari asosida yo'naltirish imkonini beradi. Institutsional barqarorlik investorlar ishonchini oshiradi, innovatsiyalarni rag'batlantiradi va yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonini tezlashtiradi. Shu bois iqtisodiy samaradorlik nafaqat korxonalar darajasida, balki milliy iqtisodiy siyosat darajasida ham shakllanadi.

Ekologik samaradorlik iqtisodiy samaradorlik bilan bevosita bog'liq bo'lgan muhim tushunchadir. Ekologik zararlarning kamayishi ishlab chiqarish barqarorligini oshiradi, sog'liqni saqlash xarajatlarini kamaytiradi va ijtimoiy farovonlikka ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ekologik samaradorlik chiqindilarni kamaytirish, emissiyalarni qisqartirish, resurslarni qayta ishlash hamda ekologik toza texnologiyalarni qo'llash orqali ta'minlanadi. Bu jarayon iqtisodiy tizim uchun uzoq muddatli foyda keltiradi, chunki ekologik muammolarni hal qilishga sarflanadigan xarajatlar kamayadi. Shuningdek, ekologik samaradorlik korxonalar imijini yaxshilaydi, iste'molchilar ishonchini oshiradi va raqobatbardoshlikni kuchaytiradi.

Ijtimoiy omillar ham yashil iqtisodiyot samaradorligida muhim o'rin tutadi. Aholining ekologik madaniyati, iste'mol odatlari, yashil texnologiyalarga bo'lgan talab iqtisodiy samaradorlikni shakllantiradi. Ijtimoiy ongning oshishi ekologik mas'uliyatni kuchaytiradi, energiya tejamkor mahsulotlarga talabni orttiradi va barqaror iste'mol modelini rivojlantiradi. Ijtimoiy barqarorlik iqtisodiy tizimning uzoq muddatli rivojiga xizmat qiladi, chunki sog'lom muhit va barqaror bandlik jamiyat farovonligini ta'minlaydi. Yashil iqtisodiyot ijtimoiy tenglikni mustahkamlash, yashash sharoitlarini yaxshilash va sog'lom muhit yaratish orqali jamiyat taraqqiyotiga hissa qo'shadi.

Raqobatbardoshlik yashil iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy samaradorlikning muhim ko'rsatkichlaridan biridir. Ekologik toza ishlab chiqarish, energiya samaradorligi va innovatsion texnologiyalar korxonalar raqobatbardoshligini oshiradi. Bozor talablarining o'zgarishi, iste'molchilarning ekologik mahsulotlarga qiziqishi yashil iqtisodiyotning iqtisodiy afzalliklarini yanada kuchaytiradi. Raqobatbardosh korxonalar resurslardan samarali foydalanadi, xarajatlarni kamaytiradi va bozor ulushini kengaytiradi. Shu bois yashil iqtisodiyot faqat ekologik model emas, balki iqtisodiy jihatdan ham samarali tizim sifatida qaraladi.

Yashil iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy samaradorlik uzoq muddatli barqarorlik bilan bog'liq holda baholanadi. Qisqa muddatli foyda ko'rsatkichlari o'rniga strategik rivojlanish, resurslarning tiklanish qobiliyati, ekologik muvozanat va ijtimoiy farovonlik ustuvor ahamiyat kasb etadi. Uzoq muddatli samaradorlik iqtisodiy

tizimning barqarorligini ta'minlaydi, ekologik risklarni kamaytiradi va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlaydi. Bu esa yashil iqtisodiyotning asosiy maqsadi — iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy manfaatlar o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Umuman olganda, yashil iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy samaradorlik ko'p omilli va tizimli xarakterga ega. Resurs samaradorligi, energiya tejamkorligi, innovatsion texnologiyalar, yashil investitsiyalar, institutsional barqarorlik va ijtimoiy omillar o'zaro bog'liq holda iqtisodiy natijalarni shakllantiradi. Ushbu omillar uyg'unligi iqtisodiy tizimning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi, ekologik muvozanatni mustahkamlaydi va jamiyat farovonligini oshiradi. Yashil iqtisodiyot iqtisodiy samaradorlikka yangi mazmun kiritib, uni faqat moliyaviy natijalar bilan emas, balki ekologik va ijtimoiy barqarorlik bilan ham bog'laydi. Shu jihatdan mazkur model zamonaviy iqtisodiy taraqqiyotning muhim strategik yo'nalishi sifatida baholanadi.

Xulosa

Yashil iqtisodiyot iqtisodiy samaradorlikni kamaytirmaydi, aksincha uzoq muddatda uni oshiradi. Resurs samaradorligi, energiya tejamkorligi, innovatsiyalar va yashil investitsiyalar asosiy omillar sifatida namoyon bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. United Nations. (2019). *Global Sustainable Development Report*. New York: UN.
2. World Bank. (2022). *World Development Indicators*. Washington DC.
3. OECD. (2021). *Green Growth Indicators*. Paris.
4. Porter, M. E., & van der Linde, C. (1995). Toward a new conception of the environment-competitiveness relationship. *Journal of Economic Perspectives*, 9(4), 97–118.
5. Stiglitz, J. E. (2010). *Freefall: America, Free Markets, and the Sinking of the World Economy*. New York.